

**ЛЬВІВСЬКЕ КРАЙОВЕ ТОВАРИСТВО “РІДНА ШКОЛА”
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА
Кафедра загальної та соціальної педагогіки**

Серія: “Видатні українські педагоги”

Випуск VII

МИТРОПОЛИТ АНДРЕЙ ШЕПТИЦЬКИЙ

**Упорядники та наукові редактори
*Д. Герцюк, П. Сікорський***

**Львів
“СПОЛОМ”
2016**

ББК Ч33(4УКР) 52–8А.Шептицький
УДК 37.011.3–051(477) :2–726. [А. Шептицький] (06)
Мит–66

Рецензенти: д-р пед. наук, проф. *І. П. Руснак*
(Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія);
канд. пед. наук, доц. *С. Б. Цюра*
(Львівський національний університет
імені Івана Франка)

*Друкується за ухвалою
Координаційної ради Львівського крайового товариства
“Рідна школа” (протокол № 1 від 2 лютого 2016 р.)
та рішення кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського
національного університету імені Івана Франка
(протокол № 8 від 12 січня 2016 р.)*

*Серія “Видатні українські педагоги”
заснована у 2012 році*

Андрей Шептицький [Текст] : наук.праці / упоряд. та наук. ред.
Д. Герцюк, П. Сікорський. – Львів : «СПОЛОМ», 2016. –
328 с. – (Серія: Видатні українські педагоги, вип. 7).
Бібліограф.: в кінці кожної ст.

Серію наукових видань «Видатні українські педагоги» продовжує випуск збірника праць, в якому вміщено статті науковців, викладачів вищих навчальних закладів, учителів загальноосвітніх шкіл, присвячених діяльності і духовній спадщині видатного українського церковного та суспільного діяча, мецената Митрополита Андрея Шептицького.

Для широкого освітянського загалу, всіх, хто цікавиться проблемами розбудови української культури, духовності, освіти.

ISBN 978-966-919-144-1

© Львівське крайове товариство
“Рідна школа”, 2016
© ЛНУ ім. Івана Франка, 2016

ПОГЛЯДИ МИТРОПОЛИТА АНДРЕЯ ШЕПТИЦЬКОГО НА РОЛЬ ЖІНКИ У ФОРМУВАННІ НАЦІЇ

ЛІДІЯ СЛІПЧИШИН

XIX століття увійшло в історію європейського суспільства як період пробудження свідомості громадян, народження громадянського суспільства і формування сучасних, або як говорять, модерних націй. Проте формування таких націй утруднювалося різними чинниками, головними з яких були: відсутність національної ідеї, еліти, державників, стримування розвитку мови і, як наслідок, відсутність державності. Формування української нації ускладнювалося ще й тим, що територія була поділена між двома державами, які мали і багато спільного, і відмінного щодо впливу на цей процес. Спільним було те, що на кожній території українцям треба було консолідувати інтелектуальні сили для боротьби проти шовінізму, а відмінним – роль Церкви у формуванні громадянської позиції мешканців імперії та української нації.

Метою статті є показати роль Митрополита Андрея Шептицького у формуванні уявлення про жінку, яка є активним чинником творення нації. Завдання: дослідити ставлення Владики до жінки, її ролі у формуванні¹

---

¹ © Лідія Сліпчишин, 2016

Подано в авторській редакції

особистості дитини і в творенні нації; дослідити зміст концептуальних засад його бачення жіночої освіти; проаналізувати, як втілювались його погляди на прикладі першої приватної української жіночої гімназії у Львові.

У розвитку суспільства інтегруються три процеси, що перебігають одночасно, і в ідеалі між ними мають спостерігатися певні співвідношення, це, зокрема: збереження культурної традиції, модернізація в напрямі інноваційних суспільних змін, руйнування основ традицій та спротив будь-яким прогресивним змінам. Вивчення особливостей перебігу цих процесів, їх рушійних сил і механізмів нашою думкою про те, що важливу роль у якості їх перебігу відіграє освіта. Саме через освіту можна вплинути і на окрему особистість, і на громаду, і на суспільство. На основі наукових досліджень і вивчення архівних документів, а також актуальних для відповідного часу художніх творів, С. Пахолків дійшов висновку, що: «... емансипація через освіту має потрійний вимір: особистісний, соціальний і національний. По-перше, емансипація від батька і від довгої родинної традиції, не суттєво, йшлося про селянську чи священичу родину. По-друге, емансипація означала підйом соціальною драбиною. По-третє, відбувалася структурна модернізація цілої нації. В цьому сенсі, емансипація – це відбиток і складова модернізації» [7, с. 18]. Для того, щоб відбувалася модернізація, необхідно було створити умови для засадничих підстав модернізації, якими є: «прогресивне мислення, індивідуальна свобода, секуляризація і раціональність» [7, с. 18]. Ці підстави можуть з'являтися тоді, коли особистість буде занурена в освітній процес від найменших літ. Якщо освітній процес організовується з дотриманням принципу наступності, з'являються можливості формування найбільшого багатства нації (у

контексті сучасних теорій філософії управління) – людського капіталу. Цей процес спрямований на те, щоб кожна особистість, яка вважає себе належною до нації, відгукувалася на соціальні потреби та відчувала свою індивідуальність і відповідальність у соціальних взаєминах.

У праці [7] центральною темою розгляду є формування механізму появи в Західній Україні освіченої верстви українців, враховуючи ті можливості, що були створені в Габсбурзькій Галичині. У той час формування української ідентичності могло відбуватися лише на засадах власної культури і мови, тому відмежування від польської культури і створення умов для розвитку власної, передовсім народної культури, було важливим завданням для становлення української самосвідомості.

Це розуміла нова генерація інтелігенції та політично активне селянство, чого не можна було сказати про тогочасне духовенство старшого покоління, яке у своїх діях притримувалося обережного ставлення до національного руху та основне своє завдання вбачало у душпастирській праці. Ситуація змінилася тоді, коли в 1901 році греко-католицьку Церкву очолив Митрополит Андрей Шептицький. Маючи власне ставлення до політичних і соціальних проблем, він наважився на крок, який мав зменшити ризик політичної конкуренції в українському середовищі – Церква відмовлялася від ролі провідника нації, зосереджуючи зусилля на моральному і духовному вихованні нації. Необхідно було підготувати ґрунт для створення, за висловом Митрополита Андрея Шептицького, «нашого дому»: «У стократ більше як інші народи маємо думати про створення фундаменту для нашого дому, для економічного життя народу, без якого навіть найсприятливіша політична ситуація ніколи не приносить користі. ...Гарантією результативної праці

є для нас молодий і сильний патріотизм, який у нашому народі виявляється більшою мірою, ніж у народів, що ніби вичерпались працею і віковою боротьбою» [11, с. 43]. Тому в українському суспільстві Церква має виконувати дуже важливе для народу завдання – бути провідником, але у справах віри і моральності.

У другій половині XIX століття умови склались таким чином, що українську еліту представляло вже не лише духовенство, але й значна кількість молоді, яка навчалася на світських факультетах і відзначалася прогресивними поглядами. Оскільки у своїй більшості ці погляди стосувалися ідей соціалізму, які, на думку духовенства, могли негативно впливати на релігійну діяльність, зрозумілим стає упереджене ставлення отців до соціалістичної теорії.

На відміну від багатьох політиків і представників духовенства Андрей Шептицький прагнув впливати на розвиток українського народного життя при допомозі ідеї християнського патріотизму. Він хотів укласти збірник засад, що були б над політикою і народами, а Церква мала б гарантувати присутність цих універсальних цінностей, які впливають з християнської моралі та етики, у щоденному житті галицьких українців [12], – любов до ближнього, до рідної мови, шанування традицій, свобода і добро громади, солідарність тощо.

На прикладі власного життя і життя святих, а також вірян Митрополит Андрей Шептицький переконався в тому, що вірним помічником Церкви у формуванні духовної і моральної особистості є мати, жінка, берегиня сім'ї, роду. Як зазначає сестра О.–Д. Манькут, його мати – Софія Шептицька з роду Фредрів, для багатьох своїх сучасників була загадкою, Проте, її

життєвий шлях може надихати сучасних жінок, якщо їх життя буде будуватися у контексті наступних засад: «зробити Бога фундаментом свого життя і не відкидати цінностей родинного життя. Духовна сила жінки є наслідком її постійного вдосконалення, цьому сприяє зміцнення стосунків із Богом» [6, с. 110]. Дотримання цих засад допомогло їй виховати дітей особистостями, в яких поєдналося все найкраще, що може бути в людині: висока духовність, гідність, мудрість, розважливність, сердечність, спрямованість на інших, справедливність.

Духовний портрет Софії Шептицької буде неповним, якщо не сказати про її ставлення до духовних благ і прагнення чистоти серця, що супроводжувалося великою вимогливістю до себе та інших, зокрема власних дітей. Її син, Казимир (Климентій) Шептицький, вважав матір ангелом-хоронителем домашнього вогнища. Лаконічно про її материнську справу висловився багаторічний товариш родини Л. Дембіцький у некролозі, підкресливши, що вона прищеплювала дітям від найменшого віку всілякі скарби серця, віру, любов до Бога і Батьківщини, народних і родинних традицій, прагнення до вдосконалення. На її думку, саме в родині дитина завчасу готується до майбутньої боротьби, коли доведеться мірятися силами з настроями часу. Тільки родинний записок убереже дитину від не завжди позитивних впливів школи і світу. У своєму щоденнику, який був призначений для її дітей, вона писала про те, що втрата дітей – це жертва, яку вона принесла Богу і яка стала пам'ятником в її душі. Кожного з своїх синів вона важко виплакала боротьбою і болем. Боротьба і жертва одночасно були й найвищим щастям для її материнського серця. До неї це щастя прийшло тоді, коли син Роман відчув поклик до служіння Богу, прагнення присвятити себе місіонерській справі руського народу, серед якого він

народився, з яким його ріднила кров предків [10, с. 3]. Не можуть усі жінки бути такими, як Софія Шептицька, яка органічно поєднувала прагнення святості з веселою вдачею, всі її любили і поважали. Маючи здібності до малювання і літературної творчості, вона свідомо вибрала шлях служіння Богу і родині.

Особливе ставлення Андрея Шептицького до матері можна побачити в епістолярній повісті українського католицького письменника Г. Меріама-Лужницького «Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері», яка була опублікована в 1982 році у Філадельфії (США). Вона написана настільки майстерно, що деякі представники духовенства її сприйняли, як неопубліковані листи сина до матері. Притягальна сила твору полягала в тому, що: «Письменник спробував відтворити всю теплоту й щирість стосунків між матір'ю і сином, їх містичну єдність» [1, с. 20–21]. Ця містичність виявлялася в тому, що життя обидвох було пройняте такими християнськими символами, як: дорога, хрест, Голгофа, Богородиця, Христос. «Християнські символи актуалізують біблійний контекст, а образні домінанти Богородиці, Христа набувають розширено-асоціативних значень і перетворюються у своєрідні «концепти» буття» [1, с.21]. Ці «концепти» буття лягли в основу концептуальних засад розв'язання жіночого питання в процесі формування української нації, як це бачило передове духовенство, зокрема Владика Андрей.

Ставлення до освіти і самореалізації жінок є індикатором розвитку демократії в державі. Тому формування модерної нації пов'язується і з розв'язанням жіночого питання: право на вибір, освіту, громадську роботу, працю за фахом. У цьому контексті в Галичині велику роботу проводила греко-католицька церква та її глава - Митрополит Андрей Шептицький.

Греко-католицьке духовенство дбало про освітньо-виховну роботу з молоддю. З цією метою розширювалася мережа навчальних закладів, але більшість з них була призначена для молоді чоловічої статі. Найбільш активним в освітній діяльності щодо дітей з малозабезпечених родин був Василянський чин. Оскільки на той час у державний навчальний заклад доступ був обмежений, то набула поширення приватна форма навчання. Структурна модернізація української нації проявлялась також у тому, що все більше дівчат виявляли бажання навчатись, здобувати фах, а для цього потрібні були відповідні навчальні заклади (школи, гімназії, семінарії). Популярними серед населення були гімназії сестер Василянського чину, метою навчання в яких було виховати жінку–матір, жінку–громадянку, жінку–патріота. Як відбувалося навчання в жіночих гімназіях Чину Святого Василя Великого (ЧСВВ) описала в своїй монографії колишня вихованка С.Цьорох, яка у подальшому пов'язала своє життя із служінням Богу [9].

Як констатує І. Комар, гімназії ЧСВВ першої третини ХХ століття зробили значний внесок у формування національної освіти. Навчально-виховний процес у них ґрунтувався на неперехідних гуманістичних цінностях, які завжди є актуальними в житті – свобода, милосердя, повага, взаємодопомога, любов до ближнього і родини. Формуючи ці чесноти, гімназії сприяли вихованню сильних духом патріотів і свідомих громадян [5, с.35]. Кожен із випускників своїм способом долучився до процесу становлення нації.

Першим культурним середовищем, в якому засіюються зерна любові до Бога, ближнього, Батьківщини, самопожертви, науки є родина, а другим – освітнє середовище закладу, в якому зростають особистості.

Однією з найстаріших українських середніх шкіл класичного типу, як подає Вікіпедія, була перша українська приватна жіноча гімназія сестер Василянок, фундатором, опікуном і натхненником якої був Митрополит Андрей Шептицький. Вона була створена у 1906 році і проіснувала до 1939 року. Як зазначено у звіті про діяльність цієї гімназії, з року в рік зростала кількість бажаючих навчатись у ній. Якщо заклад вперше розпочав роботу з контингентом у 35 осіб, то в подальшому кількість вихованок, а значить і випускниць, наростала. Наприклад, у 1910 році заклад випустив 126 вихованок, 1917– 157, 1920 – 330, а в наступні роки кількість учниць коливалась у межах 220–408 осіб [4]. Протягом усього періоду функціонування гімназія випустила значну кількість вихованок, які гідно працювали на багатьох ділянках суспільного, культурного і громадського життя.

Подаємо коротку інформацію про деяких випускниць першої української приватної жіночої гімназії сестер Василянок.

Плешкан Олена вступила до гімназії у 1909 році, а закінчила в 1912. Маючи хист до малювання, упродовж 1925–1932 рр. вона навчалась у Мистецькій школі О.Новаківського. У педагогічній діяльності О.Новаківського значну роль відіграв ідейний аспект, оскільки він не уявляв, щоб художник у своїй творчості був заробітчанином. Такий підхід педагога до навчання відображався у світогляді студентів. Він постійно звертав увагу студентів на те, що імпульсом до творчості є різні прояви народного мистецтва – бездонного джерела народної творчості. Цю установку на творчість добре усвідомила О.Плешкан, відома як художниця, що народилася в покутському краю, який став невичерпним джерелом для створення нею мрійливо-поетичних образів. Як зазначає Л.Волошин, духовний образ художниці проглядається в її творчості в тому, що: «... для неї,

людини твердих християнських переконань і глибокої віри, малярство було не тільки найбільшою розрадою душі, а й сферою вищого, божественного Призначення стосовно свого життя. Малюючи, зачаровано фіксувала на своїх невеличких картинах красу навколишнього світу, ніби співала Творцеві подячну пісню свого серця» [3, с. 7]. А чи могло бути інакше, коли її особистість формувалася в родині, яка мала зв'язки з багатьма особистостями та інтелегентними галицькими сім'ями, зокрема, чоловіком рідної маминої сестри (вуйни) був Василь Стефаник. Він був не лише її улюбленим вуйком, але й значно вплинув на формування її особистості.

Іванна Нижник-Винників навчалася в українській жіночій гімназії сестер Василянок упродовж 1921–1929 років. Культурне середовище закладу формувалося видатними особистостями, які залишили помітний слід у духовному, інтелектуальному та естетичному вихованні майбутньої художниці: директор В. Щурат (історія літератури), О. Степанів (історія та географія), С. Парилле (українське народне мистецтво), М. Кромпель–Морачевська (рисунок) та інші. Предметом мрій талановитою учениці було навчання в Мистецькій школі О. Новаківського, куди порадила їй вступати вчителька рисунку. У цій школі вона навчалася упродовж 1929-1935 рр., де також одночасно здобували мистецьку освіту або періодично навідувалася з різними ідеями талановита молодь (Е. Козак, Л. Крец, М. Левицький, Г. Смольський, Р. Чорній тощо). Як зазначає Л. Волошин, тоталітарний режим поламав долі багатьох талановитих митців, змусивши їх реалізувати свій творчий потенціал у чужому краї. До таких митців належить і І. Нижник-Винників, яка майже півстоліття

прожила і творила у Франції, збагативши її музеї не лише картинами, але й керамікою, гобеленами, ляльками. Знайти себе як митця на чужині допомогли значним чином ті знання, які вона отримала ще в гімназії, зокрема від сестри С. Парилле. Вона була сердечною товаришкою Розалії Винниченко, якій допомагала доглядати за могилою письменника В. Винниченка, упорядковувати його архів. Прожила художниця в Мужені в будинку, який викупила в родини Винниченка, аж до самої смерті [2, 99-103].

Віра Свенціцька після євангелістської школи продовжила своє навчання в жіночій гімназії сестер Василянок, яку закінчила в 1932 році. Їй дуже пощастило, адже її класним керівником була жінка-легенда О. Степанів. Вплив колишньої хорунжої УСС ще більше загартував її характер та утвердив позицію щодо принципових справ. Перш за все такими справами були ті, що стосувалися Бога та українського народу. Її життя було нелегким, але вона знала своє призначення і не відступала від нього, про що свідчить її біографія.

Починаючи з кінця XIX століття, у філософії поняття музею пов'язували з ідеєю храму і патріфікації (М. Федоров). Музей як соціокультурний інститут орієнтується на збереження та розумне використання духовного і матеріального досвіду минулих поколінь, перш за все свого народу. Ознакою цього є поява національних музеїв, де зібрані цінні експонати (творчості, меморіальні, колекції тощо). Важливість музейної справи для становлення української культури В. Свенціцька усвідомила з ранніх літ, адже її батьки працювали в Національному музеї у Львові, а батько був організатором і першим директором музею. Вона проводила системну і систематичну роботу із збереження

церковної старовини, дослідження іконопису, малярства та скульптури, популяризації того внеску в розвиток української культури, що зробили визначні постаті (Т.Шевченко, А.Шептицький, О.Кульчицька). Зокрема, в кінці 80-х років ХХ століття почало з'являтися багато інформації, яка раніше офіційно замовчувалася або спотворювалася з політичних причин. Тому на потребу часу в 1990 році В. Свенціцька стала ініціатором та брала участь у проведенні музейних читань з нагоди відзначення 125-ліття Митрополита Андрея Шептицького та 85-ліття заснування у Львові Національного музею, а також відкриття виставки «Митрополит Андрей Шептицький та Національний музей у Львові» [8].

Таким чином, аналіз наукових досліджень, архівних і мемуарних матеріалів, духовної літератури щодо ставлення Митрополита Андрея Шептицького до жінки, до її освіти і ролі в суспільному житті дозволив зробити наступні висновки. Серед усіх занять, що виконує жінка, найважливішим є виховання власних дітей. Та любов, увага, знання і модель поведінки в сім'ї, які вона вкладає в них, впливають на формування їх людських якостей. Освіта жінок є ознакою суспільного прогресу, адже вона забезпечує не лише загальний розвиток, але надає можливість здобути фах, стати незалежною, брати активну участь у житті громади і суспільства, вирішувати соціальні проблеми. Погляди Митрополита Андрея Шептицького на роль жінки у формуванні нації і розвиток суспільства ґрунтувалися на ідеї християнського патріотизму. Його бачення освіти жінок знайшло своє відображення у функціонуванні першої української жіночої гімназії сестер Василянок, яка була створена у Львові у 1906 році. Ця гімназія виховала плеяду особистостей, які внесли значний внесок у формування української нації, культури і науки.

1. Вівчарик, Н. Художні особливості епістолярної повісті Григора Лужницького «Дванадцять листів о. Андрея Шептицького до матері / Н. Вівчарик // Наук. вісн. Східноєвроп. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. – 2013. - № 3. – С.18–22.

2. Волошин, Л. Іванна Нижник–Винників. Творчість на еміграції. Німеччина, Франція. 1945– 1993 роки : монографія / Л. Волошин. – Львів : ТЗОВ ВФ «Афіша», 2015. – 372 с.

3. Волошин, Л. Ольга Плешкан / Л. Волошин. – Львів : Афіша, 2010. – 371 с.

4. Звіт про діяльність жіночої гімназії при монастирі сестер Василянок за 1907-1936 рр. // ЦДАУ у м. Львові. – Ф.408. – Оп. 1. – Спр.397. – Арк. 1-15.

5. Комар, І. Навчально-виховні заклади УГКЦ як осередки духовно-морального виховання молодого покоління / І. Комар // Наукові записки. Серія «Педагогіка і психологія» / Національний університет «Острозька академія». – 2012. – Вип.21. – С.32–40.

6. Манькут О-Д. Софія з Фредрів Шептицька / О-Д. Манькут ; пер. з польс. О.Мандрики. – Львів : Свічадо, 2015. – 152 с.

7. Пахолків, С. Українська інтелігенція у Габсбурзькій Галичині: освічена верства й емансипація нації / С.Пахолків ; пер. з нім. Х. Николин. – Львів. – ЛА «Піраміда», 2014. – 612 с.

8. Посацька, Д. Віра Свенціцька (1913–1991) /Д. Посацька [Електронний ресурс] / Національний музей у Львові ім. А.Шептицького. – Режим доступу: <http://prostir.museum/ua/post/30966>

9. Цьорох, С. Погляд на історію та виховну діяльність СС Василянок : [монографія] / С. Цьорох. – Львів, 1934.– 256 с.

10. Kronika // Gazeta Lwowska. – 1904 r. – 20 kwietnia. – N 90. – S.3

11. Siemianowski, A. Od kozackich żądań likwidacji Kościoła Unickiego do organizowania świadomości narodowej Ukraińców wokół tegoż Kościoła [Elektroniczne źródło]. – Cz. II. – Wrocław, 2005. – S. 39-44. – Режим доступу: <http://metropolitaszepetycki.pl/pl/artykuy/artikul-w-jezyku-polskim/andrzej-szeptycki-duchowy-przywodca-ukraincow-galicyjskich.html>

12. Wawrzonek, M. Koncepcja «Chrześcijańskiego patriotyzmu» A. Szeptyckiego wobec założeń ukraińskiego nacjonalizmu [Elektroniczne źródło]. – Режим доступу: <http://metropolitaszepetycki.pl/pl/artykuy/artikul-w-jezyku-polskim/koncepcja-chrzescijanskigo-patriotyzmu-a.-szeptyckiego-wobec-zaozen-ukrainskiego-nacjonalizmu.html>